

JOANNA KRÓL*

Działalność wydawnicza „Czytelnika” i RSW „Prasa” na rzecz pracy instrukcyjnej aktywu Związku Młodzieży Polskiej (1948–1957)

Celem artykułu jest przedstawienie udziału podmiotów wydawniczych w postaci „Czytelnika” i RSW „Prasa” w działalności instrukcyjnej aktywu Związku Młodzieży Polskiej. Praca ta opierała się przede wszystkim na materiałach prasowych, co z kolei wyznacza sposób narracji niniejszego artykułu. Jest ona osadzona na analizie i interpretacji przykładowych treści z wybranych tytułów prasowych wykorzystywanych w trakcie pracy instrukcyjnej aktywu. Zgodnie z postulatem metodologicznym Iwonny Michalskiej wyrażonym w odniesieniu do postępowania badawczego z prasą jako źródłem historycznym¹, wspomniane treści zostaną poddane krytyce zewnętrznej i wewnętrznej, z których pierwszorzędną rolę będzie odgrywać ta druga. Krytyka wewnętrzna wykorzystanych treści prasowych jest tym bardziej zasadna, jeśli wziąć pod uwagę trudności wynikające z sięgnięcia do tego typu źródła historycznego, czyli m.in.: istnienie cenzury (prewencyjnej, represyjnej, autocenzury), polityczne i personalne powiązania prasy oraz tendencyjne fałszowanie opisywanych faktów². Intensyfikacja tego typu zjawisk nastąpiła właśnie w opisywanym okresie stalinowskim, w którym jednym z głównych mechanizmów konstruujących komunikację społeczną była propaganda. Ukazanie podjętej problematyki na tle zachodzących w danym czasie historycznym wydarzeń społeczno-politycznych wydaje się

* Dr hab., Uniwersytet Szczeciński, Wydział Humanistyczny, Instytut Pedagogiki, Katedra Historii Wychowania, 71-432 Szczecin, ul. Ogińskiego 16/17.

¹ I. Michalska, *Wybrane problemy metodologiczne wykorzystywania prasy jako źródła w badaniach historii wychowania*, [w:] *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003, s. 127.

² A. Kicowska, *Prasa jako źródło w badaniach historii wychowania*, [w:] *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, red. T. Jajmużna, I. i G. Michalscy, Łódź 1993, s. 238.

więc szczególnie zasadne. Pozwoli to nie tylko na możliwie pełną prezentację działalności oficyn wydawniczych w pracy instruktorskiej aktywu ZMP, lecz także na odczytanie oficjalnych i ukrytych funkcji przekazywanych treści prasowych oraz stosowanych w tym względzie środków.

Sytuacja na rynku wydawniczym w Polsce po 1948 r.

Dynamika sytuacji na polskim rynku wydawniczym po 1948 r. była ściśle związana z przemianami zachodzącymi w sferze politycznej. Zwycięstwo i późniejsza hegemonia obozu komunistycznego narzuciła nie tylko istotę, lecz także tendencje zmian w każdym obszarze życia publicznego. Towarzyszyła temu również nowa polityka informacyjna oparta na wzorze sowieckim. Krystalizujący się wówczas system prasowy musiał się mieścić w doktrynie leninowskiej zakładającej uspołecznienie (upaństwowienie) środków masowego przekazu, ich klasowość i partyjność oraz instrumentalność (środki przekazu jako organy partii rządzącej). Dochodziła do tego ideowość (rozumiana jako podległość partyjna) i pełnienie roli odcinka frontu ideologicznego³. W ten sposób prasa okresu stalinowskiego wyczerpywała cechy komunistycznego modelu prasy autorstwa Fredricka S. Siebera i Theodore'a Petersona cechującego się „instrumentalnym traktowaniem mediów znajdujących się w rękach elit politycznych, aktywnym współuczestnictwem w procesie politycznym i ideologicznym, których celem jest budowa i utrzymanie socjalizmu, jednokierunkowością przekazu propagandowego, wyłącznością własności państwowej”⁴. Jak zauważa Rafał Habielski,

od 1948 roku media nie miały już – tak jak deklarowano to bezpośrednio po wojnie – pełnić funkcji, cokolwiek to znaczyło, społecznych. Miały zgodnie z koncepcją Lenina i Stalina realizować interesy klasowe. Mówiąc inaczej – być narzędziem walki klasowej, której widownią jakoby stawała się Polska⁵.

Realizacja nowego modelu prasy oznaczała w praktyce: radykalną politykę kadrową wobec środowiska dziennikarskiego, stworzenie spójnego i wydolnego systemu kontroli oraz unifikację rynku wydawniczego. Przyjrzyjmy się pokrótce działaniom w zakresie tych trzech podstawowych obszarów.

³ M. Mazur, *O człowieku tendencyjnym... Obraz nowego człowieka w propagandzie komunistycznej w okresie Polski Ludowej i PRL 1944–1956*, Lublin 2009, s. 244.

⁴ Tamże, s. 242.

⁵ R. Habielski, *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009, s. 204.

Polityka kadrowa

Polityka kadrowa w środowisku dziennikarskim wyrażała się przede wszystkim w akcji weryfikacji kadr polegającej na degradowaniu lub usuwaniu dziennikarzy, którzy z racji swojego pochodzenia, a jeszcze w większym stopniu poglądów, nie spełniali oczekiwań władz. Towarzyszył temu proces kształcenia dziennikarzy „nowego typu” będących, używając języka Lenina, „żołnierzami na froncie walki ideologicznej”. Mieli się oni cechować odpowiednim pochodzeniem społecznym, wysokim stopniem ideowości oraz przynależnością do PZPR. W wymiarze praktycznym ich edukacją zajęły się odpowiednie studia dziennikarskie uruchomione na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Jagiellońskim, a także w Centralnej Szkole Partyjnej przy KC PZPR. Nowi dziennikarze mieli też swoją organizację – Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich powstałe w marcu 1951 r. z połączenia Związku Zawodowego Dziennikarzy ze Związkiem Zawodowym Pracowników Poligraficznych. Cele nowej organizacji w pełni pokrywały się z postulatami ośrodka władzy względem mediów, takimi jak: ujawnianie wrogów ludowej ojczyzny, krzewienie przyjaźni z ZSRR i innymi krajami socjalistycznymi oraz upowszechnianie myśli marksistowsko-leninowskiej⁶.

System kontroli

Efektywne realizowanie wskazań partyjnych w zakresie środków masowego przekazu zapewniał stworzony na szeroką skalę system kontroli. Już w 1946 r. utworzono na wzór radziecki Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Urząd miał przede wszystkim zapobiegać rozpowszechnianiu utworów godzących w ustrój państwa polskiego, ujawnianiu tajemnic państwowych oraz naruszaniu prawa i dobrych obyczajów. W przeciągu kilku lat, drogą m.in. dekretu z 1952 r., poszerzono uprawnienia Urzędu o szereg kolejnych praw: udzielanie koncesji na wydawanie czasopism, kontrolę nad zakładami poligraficznymi i nadzór nad treścią wszystkich rodzajów druku (plakaty, ogłoszenia, pieczętki)⁷. Przepisy dekretu obwarowane były karą grzywny lub pozbawienia wolności w wysokości jednego roku⁸. Kontroli wydawnictw służył także utworzony w październiku 1951 r. w strukturze Wydziału Prasy i Wydawnictw KC Sektor Prasy zajmujący się ogólnym narzucaniem tematów, którymi poszczególne czasopisma miały się zająć⁹. Działała zarówno cenzura prewencyjna, jak i autocenzura, które skutecznie reglamentowały oraz modyfikowały treść komunikatów prasowych dochodzących do odbiorców.

⁶ Tamże, s. 210–211.

⁷ *Leksykon PRL-u*, red. Z. Zblewski, Kraków 2001, s. 35.

⁸ R. Habielski, *Polityczna historia mediów...*, s. 211.

⁹ Tamże, s. 212.

Unifikacja

Ostatnim elementem nowego modelu prasy była unifikacja rynku wydawniczego. Dążono do tego, aby każde środowisko społeczne miało swój tytuł wydawniczy w pełni kontrolowany przez ośrodek władzy. Wśród najważniejszych tytułów do których były przypisane odpowiednie środowiska społeczno-zawodowe należały: „Trybuna Ludu” (organ prasowy partii), „Żołnierz Wolności” (wojsko), „Głos Pracy” (związki zawodowe), „Nowa Kultura” (środowiska twórcze), „Sztandar Młodych” (młodzież). Towarzyszyła temu centralizacja wydawnicza wyrażająca się w przenoszeniu redakcji poszczególnych pism do Warszawy, a także systematyczne zmniejszanie liczby tytułów przy jednoczesnym zwiększaniu nakładu prasy istniejącej. Miało to donieść znaczenie praktyczne, gdyż mniejsza liczba tytułów i redakcje usytuowane w Warszawie zapewniały władzy skuteczniejszą kontrolę. Ukoronowaniem procesu było przejęcie w 1951 r. Instytutu Prasy „Czytelnika” przez RSW „Prasa” nadzorowane przez PZPR¹⁰.

Główne tytuły wydawane przez „Czytelnika” i RSW „Prasa” adresowane do członków Związku Młodzieży Polskiej

Związek Młodzieży Polskiej był jedną z najważniejszych masowych i politycznych organizacji młodzieżowych działających w latach 1948–1957. Organizacja ta działająca w każdym środowisku społeczno-zawodowym miała za zadanie urzeczywistniać cele polityki państwowej, a także włączać młodzież w proces przemian o charakterze systemowo-ideologicznym¹¹. Biorąc pod uwagę skalę przedsięwzięcia, jakim była transformacja ustrojowa, u podłoża której leżała idea budowy ładu monocentrycznego, można się było spodziewać, z jaką starannością władze podejść do kwestii budowania i kreowania światopoglądu młodzieży. Procesem tym mieli zawiadywać wszyscy członkowie ZMP, których wspomagał z kolei swoją pracą instrukcyjną aktyw organizacji. Zarówno do niego, jak i do pozostałych ZMP-owców skierowana była specjalna prasa. Adresatami poszczególnych tytułów były konkretne środowiska młodzieży: „Nasze Koło Pracuje” i „Walka Młodych” (aktyw, pracownicy etatowi, szeregowi członkowie ZMP), „Nowa Wieś” (młodzież wiejska), „Sztandar Młodych” (członkowie ZMP i cała młodzież), „Po prostu” (młodzież studencka). Z perspektywy podjętego tematu najważniejszym

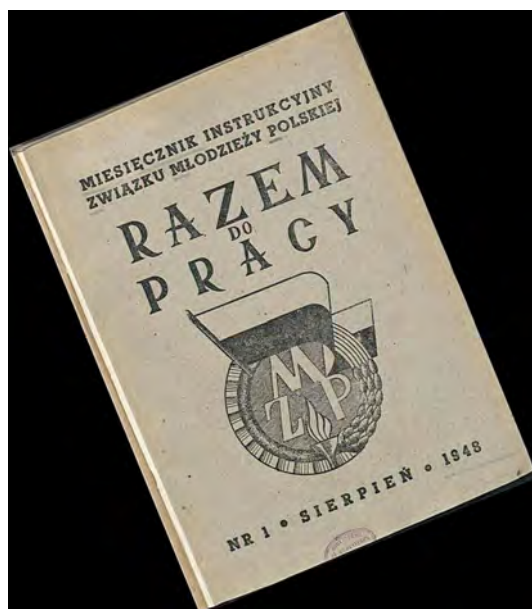
¹⁰ Tamże, s. 215–218.

¹¹ Zob. szerzej: M. Wierzbicki, *Związek Młodzieży Polskiej i jej członkowie*, Warszawa 2006; B. Hillebrandt, *Związek Młodzieży Polskiej*, Warszawa 1980; J. Król, *To idzie młodość... Związek Młodzieży Polskiej w szkole średniej ogólnokształcącej w latach 1948–1957*, Kraków 2011; J. Kochanowicz, *ZMP w terenie. Stalinowska próba modernizacji opornej rzeczywistości*, Warszawa 2001.

było „Nasze Koło Pracuje”, gdyż z tego właśnie czasopisma aktywiści czerpali wiedzę na temat prowadzonej przez siebie pracy propagandowej. Świadczy o tym chociażby podtytuł czasopisma: „Miesięcznik Instrukcyjny Związku Młodzieży Polskiej”. Temu też tytułowi zostanie poświęcona dalsza część niniejszego artykułu.

„Nasze Koło Pracuje” jako podstawowe czasopismo aktywu Związku Młodzieży Polskiej¹²

Pierwotnie miesięcznik instrukcyjny ZMP pojawił się pod nazwą „Razem do Pracy” i było to w sierpniu 1948 r.

Fot. 1. Strona tytułowa miesięcznika „Razem do Pracy” 1948, nr 1

Źródło: „Razem do Pracy” 1948, nr 1

¹² „Nasze Koło Pracuje” miało swoją kontynuację w postaci „Walki Młodych”, ale procedurze analizy i interpretacji poddano treść tylko pierwszego z wymienionych tytułów. Zdecydowała o tym zarówno dłuższa liczba lat ukazywania się periodyku, jak i okres, w jakim „Nasze Koło Pracuje” było wydawane. Lata 1948–1953 były okresem szczególnego nasilenia propagandy i związanej z tym faktem intensyfikacji pracy instruktorskiej.

Miesiąc później nastąpiła zmiana tytułu na „Nasze Koło Pracuje”. Poniżej znajduje się strona tytułowa miesięcznika w nowej odsłonie¹³.

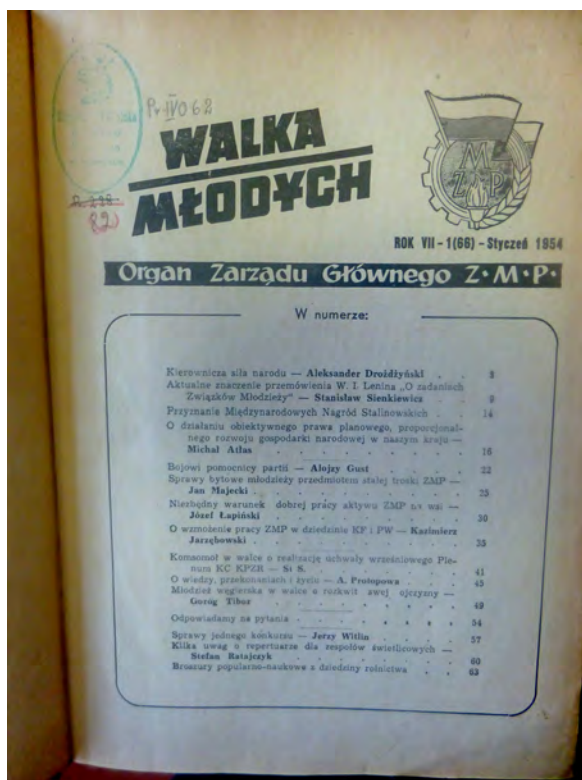
Fot. 2. Strona tytułowa miesięcznika „Nasze Koło Pracuje”

Źródło: „Nasze Koło Pracuje” 1948, nr 4

Pod nazwą „Nasze Koło Pracuje” czasopismo funkcjonowało do roku 1954, kiedy to po raz kolejny zmieniono jego tytuł, tym razem na „Walkę Młodych”.

Przez cały okres swojego istnienia „Nasze Koło Pracuje” ukazywało się pod auspicjami Zarządu Głównego Związku Młodzieży Polskiej, a według informacji podanej w stopce redakcyjnej redagowało je Kolegium. Odbiorcami miesięcznika, jak już wspomniano, byli w głównej mierze: aktywni ZMP, pracownicy etatowi, szeregowi członkowie oraz sympatycy organizacji. Od strony formalnej celem powstania czasopisma było upowszechnienie i wymiana doświadczeń przodujących kół ZMP. W pierwszym rzędzie jednak „Nasze Koło Pracuje” uważać należy za sztandarowy w omawianym okresie historycznym przewodnik pracy propagandowej. Świadczy o tym zarówno układ treści, zawartość pisma, jak i użyte w nim środki przekazu.

¹³ W zbiorach Czytelni Czasopism Książnicy Pomorskiej w Szczecinie „Nasze Koło Pracuje” występuje od numeru 4.

Fot. 3. Strona tytułowa miesięcznika „Walka Młodych”

Źródło: „Walka Młodych” 1954, nr 1

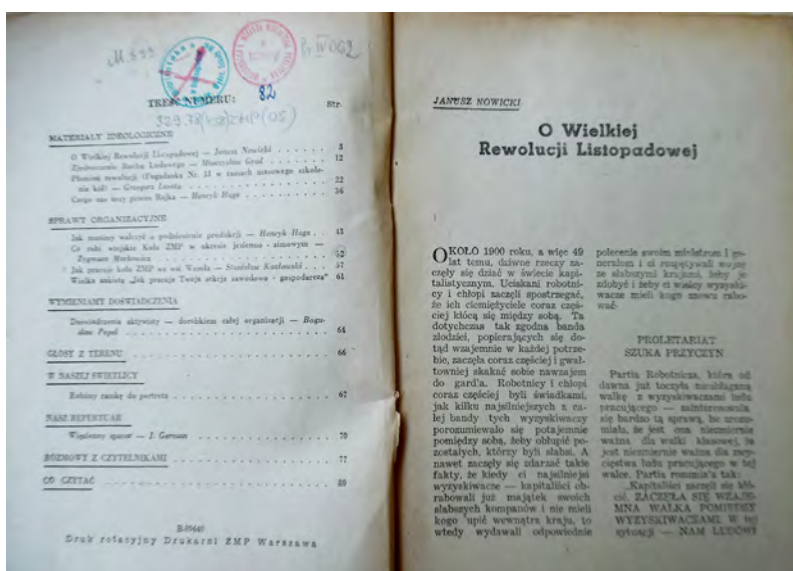
Zawartość czasopisma

Układ strony tytułowej nie ulegał większym zmianom. Poszczególne treści ukazujące się w czasopiśmie posegregowane były w konkretne działy, którym nadano konkretne nazwy. Były to m.in.: *Z doświadczeń zetempowskich organizacji, Kącik propagandysty i agitatora, Rozmawiamy z czytelnikami, Przez dziurkę od klucza*¹⁴. Dla potrzeb niniejszego artykułu utożsamianych z klarownością wywodu zastosowano inny podział, który – moim zdaniem – w jeszcze bardziej wyrazisty sposób ukaże zawartość treści omawianego periodyku, a tym samym intencje wydawcy.

¹⁴ „Nasze Koło Pracuje” 1952, nr 7, s. 1.

Materiały informacyjne

Materiały informacyjne, które zazwyczaj otwierały każdy numer „Naszego Koła Pracy”, cechowała duża różnorodność i rozległa tematyka. Relacjonowały one najważniejsze wydarzenia w kraju i za granicą, np.: wystąpienia członków partii, rządu, uchwały kolejnych plenów i zjazdów partyjnych¹⁵. Było to również miejsce na teksty historyczne prezentujące najczęściej dzieje ruchu robotniczego czy postępowego ruchu młodzieży. Istotne jest, że wszystkie wzmiankowane artykuły miały zarazem charakter materiałów ideologicznych gotowych do wykorzystania podczas pracy propagandowej.

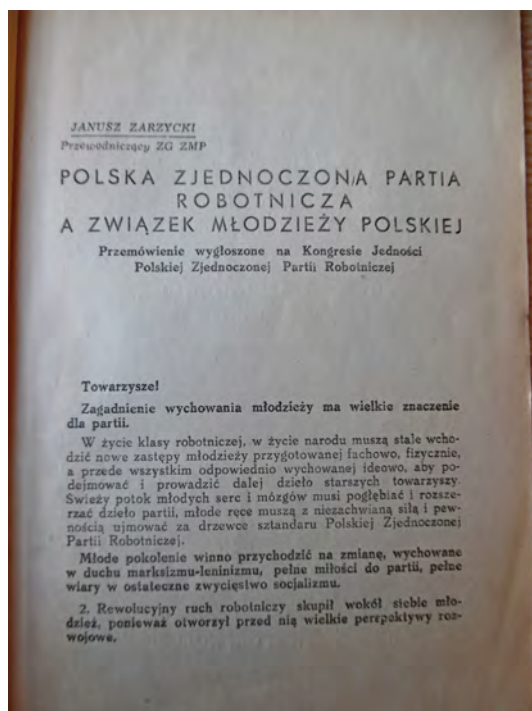
Fot. 4. J. Nowicki, *O Wielkiej Rewolucji Listopadowej*

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 11, s. 3

Drugą kategorią treści były te, które stanowiły o życiu wewnętrznym organizacji ZMP. Czytelnicy mogli się zapoznać m.in. ze stenogramami przemówień czołowych działaczy Związku, najnowszymi uchwałami i zarządzeniami oraz wytycznymi regulujących pracę aktywu i szeregowych członków¹⁶.

¹⁵ *Walka narodu polskiego o pokój i plan 6-letni*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 3, s. 3; M. Marzec, *Co wynika dla organizacji z VIII Plenum*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 4, s. 4; *Referat tow. B. Bieruta na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego w dn. 18 lipca br.*, „Nasze Koło Pracy” 1952, nr 2, s. 49; T. Lipski, *Hiszpania Franco – potworne połączenie faszyzmu i inkwizycji*, „Nasze Koło Pracy” 1952, nr 4, s. 45; A. Michalski, *Wietnam walczy i zwycięża*, „Nasze Koło Pracy” 1953, nr 5, s. 58.

¹⁶ *Nasze zadania w POM-ach*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 12, s. 60; *Instrukcja o zadaniach organizacji zetempowskiej w kampanii skupu zboża*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 8, s. 53; L. Jań-

Fot. 5. J. Zarzycki, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza a Związek Młodzieży Polskiej*
Przemówienie wygłoszone na Kongresie Jedności Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

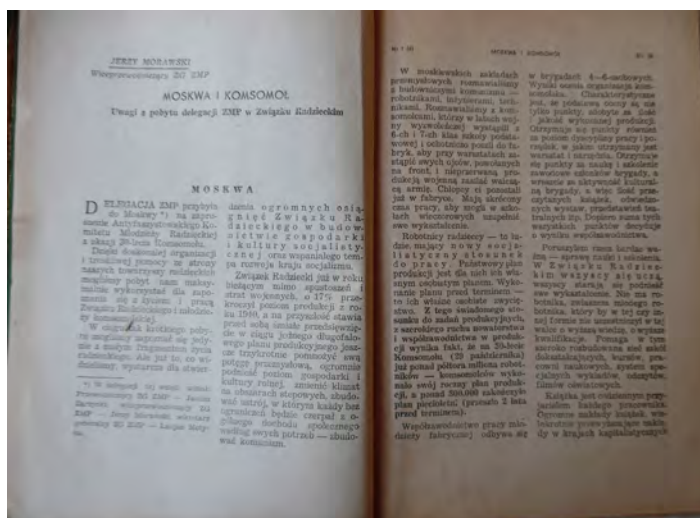
Źródło: „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 1, s. 5

Odrębną tematykę mieściły w sobie artykuły o życiu młodzieży w innych krajach niż Polska¹⁷. Jak można się domyśleć, największą liczbę tekstów poświęcono Komsomołowi. Funkcjonowanie tej organizacji traktowano bowiem jako gotowy wzorzec do naśladowania dla rodzimego Związku Młodzieży Polskiej¹⁸.

czak, *Nasze zadania w nowym roku szkolnym*, „Nasze Koło Pracuje” 1951, nr 9, s. 9; *Uchwała ZG ZMP w 10 rocznicę powstania ZWM*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 2, s. 55; *Uchwała XII Plenum ZG ZMP w sprawie wzmocnienia pracy polityczno-wychowawczej i umocnienia więzi ZMP z masami młodzieży*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 7, s. 60.

¹⁷ J. Feliksiak, *III Światowy Zlot Młodych Bojowników o Pokój*, „Nasze Koło Pracuje” 1951, nr 5, s. 9; A. Michalski, *Młodzież niemiecka w walce o zjednoczenie*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 8, s. 61; F. Rapaport, *Młodzież krajów kolonialnych i zależnych w walce o swe prawa i wyzwolenie narodowe*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 11, s. 64.

¹⁸ *Jak pracuje w fabryce podstawowa organizacja komsomolska*, „Nasze Koło Pracuje” 1950, nr 1, s. 35; *Sekretarz podstawowej organizacji komsomolskiej*, „Nasze Koło Pracuje” 1951, nr 10, s. 35; *Praca organizacji komsomolskich w kolchozie*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 10, s. 63.

Fot. 6. J. Morawski, *Moskwa i Komsomoł. Uwagi z pobytu delegacji ZMP w Związku Radzieckim*

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 32

Materiały szkoleniowo-propagandowe

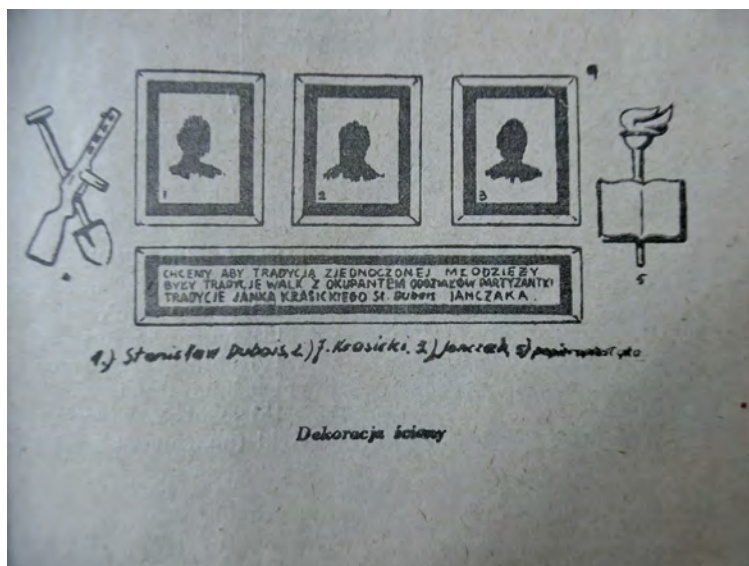
Teksty, które ukazywały się w ramach tego działu, śmiało można uznać za kamień węgielny omawianego czasopisma. Pełniły one rolę instruktażu dla aktywu i szeregowych członków ZMP. Problematyka, jaką podejmowano w poszczególnych artykułach, była bardzo szeroka i można ją sprowadzić do następujących najważniejszych zagadnień: instrukcji w zakresie prowadzenia masowego szkolenia w kołach ZMP; werbunku na szkolenia wakacyjne; prowadzenia akcji kolektywizacji; pomocy uczniom słabszym w nauce; pracy zarządu szkolnego oraz wykorzystywania prasy w pracy szkoleniowej¹⁹. Część artykułów przyjęła postać gotowych do wykorzystania pogadek zakończonych pytaniami kontrolnymi. Ich tematyka była także różnorodna i rozciągała się od zagadnienia roli partii w życiu kraju aż po kwestię wroga klasowego i sposobu walki z nim²⁰. Przedmiotem pogadek uczyniono również historię ustrojów społecznych, proces jednoczenia się ruchu ludowego oraz życiorysy nowych bohaterów²¹.

¹⁹ *Masowe szkolenie w kołach*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 24; *Werbunek na wczasokursy*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 27; Cz. Maziarz, *Ważne zadania dla kół wiejskich*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 55; A. Kruczkowski, *A jak się kolega uczy?*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 63; A. K., *Praca zarządu szkolnego*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 67; *Jak korzystać z prasy w pracy organizacyjnej*, „Nasze Koło Pracy” 1950, nr 1, s. 9.

²⁰ *Gdzie jest nasz wróg klasowy i jak należy go zwalczać*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 13; *Partia – czołowy organ klasy robotniczej i narodu*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 24.

²¹ *Dwa nurty w międzynarodowym ruchu robotniczym*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 45; *Jakie istniały dawniej ustroje społeczne*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 33; M. Grad, *Zjedno-*

Odrębna pula artykułów dotyczyła zagadnienia prawidłowego urządzenia świetlicy²². Sprawa była o tyle istotna, o ile to właśnie w świetlicach zetempowskich prowadzono pracę propagandową, więc jej wystrój nie mógł pozostać bez znaczenia. Instrukcje dotyczyły nawet takich detali, jak kolejność wiszących na ścianie portretów.

Fot. 7. A. Felistak, *Jak urządzić świetlicę*

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 47

Materiały o pracy kół zetempowskich

Dział ten można potraktować jako uzupełnienie poprzedniego, gdyż artykuły wchodzące w jego zakres najczęściej były opatrzone tytułem *Z doświadczeń zetempowskich organizacji* i pełniły bardzo ważną rolę w przygotowywaniu planów pracy poszczególnych kół, a następnie ich realizacji. Prezentowanie aktywności konkretnych instancji Związku służyło wymianie doświadczeń, a tym samym podniesieniu efektywności w działaniu.

czenie ruchu ludowego, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 11, s. 12; *Konstanty Rokossowski – życiorys*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 12, s. 52; *Bolesław Bierut – opiekun, nauczyciel i przyjaciel młodzieży*, „Nasze Koło Pracy” 1952, nr 4, s. 45; F. Rapaport, *Kochany, bliski, nieśmiertelny*, „Nasze Koło Pracy” 1953, nr 4, s. 57.

²² A. Felistak, *Jak urządzić świetlicę*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 38; A. Brodziak, *O organizacji świetlicy*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 75; K. Kilian, *O pracy świetlicowej nie decydują warunki*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 9, s. 47.

Fot. 8. B. Pepel, *Doświadczenia aktywisty – dorobkiem całej organizacji*

Źródło: „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 11, s. 64

Na pojedynczych przykładach ukazywano, jakimi drogami powinien iść proces motywowania członków ZMP i pozostałej młodzieży do pracy na rzecz szkoły, fabryki czy urzędu. Przekonywano, jakimi środkami powinno się aktywizować koła i jakimi sposobami powinno się realizować zadania wytyczone organizacji²³.

Materiały kulturalno-oświatowe

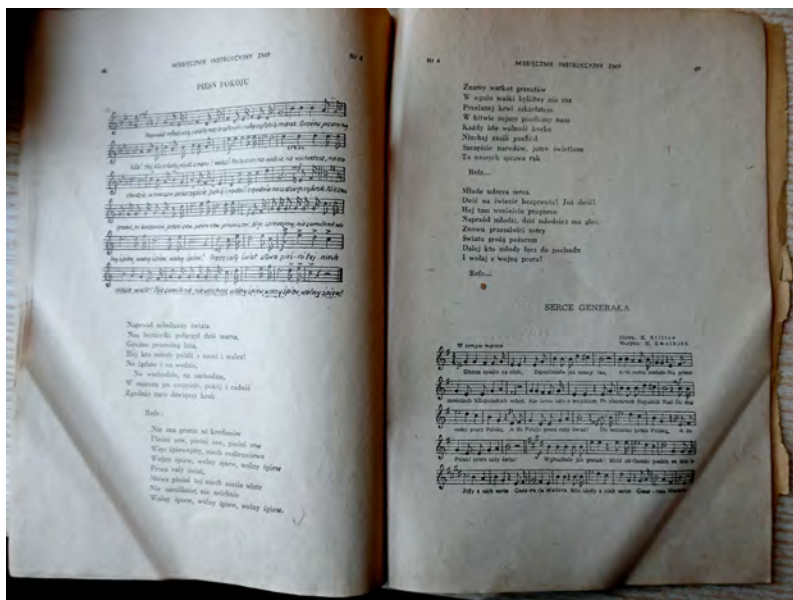
Materiały, które mieściły się w części kulturalno-oświatowej czasopisma, najczęściej dotyczyły pozycji książkowych i repertuaru muzycznego. W dziale pod nazwą *Co czytać* polecano konkretne książki, prezentowano recenzje wybranych, a także omawiano tzw. książkę miesiąca. Jak można się domyślać, największymi względami cieszyła się literatura socrealistyczna, wśród której brylowały książki autorów radzieckich: Michała Szołochowa, Iliego Erynburga, Wiktora Niekrasowa²⁴.

²³ W. Klejsta, *Dlaczego nasza organizacja ma autorytet w fabryce?*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 1, s. 67; S. Kozłowski, *Jak pracuje koło ZMP we wsi Wesoła*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 11, s. 57; J. Wiatr, *O pracy Zespołów Szkolenia Politycznego na dzielnicy Warszawa-Północ*, „Nasze Koło Pracuje” 1950, nr 1, s. 35; S. Białacz, *Nasze przygotowania do żniw*, „Nasze Koło Pracuje” 1952, nr 7, s. 48; J. Flor, R. Zoń, *Dni Złotu w naszym powiecie*, „Nasze Koło Pracuje” 1952, nr 7, s. 62.

²⁴ *Co czytać*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 3, s. 85; *Co czytać*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 11, s. 79; J. Lenart, *Walery Czkałow – stalinowski sokół*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 1, s. 54; J. Łapiński, *Powieść walki (o „Zaoranym ugorze” M. Szołochowa)*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 5, s. 58.

Nie brakowało też rodzimych literatów: Kazimierza Koźniewskiego, Juliana Gałaja, Jerzego Putramenta, Lucjana Rudnickiego, Wandy Wasilewskiej czy Mariana Brandysa²⁵. Polecano do czytania również książki klasyków: Józefa Stalina, Włodzimierza Lenina czy Antoniego Makarenki²⁶.

Równie istotną rolę co odpowiednia lektura odgrywał właściwie dobrany repertuar muzyczny. Teksty piosenek wraz z ich zapisem nutowym zamieszczane były najczęściej w dziale nazwanym *Nasz repertuar*.

Fot. 9. *Pieśń pokoju*

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 68

Dominowały typowe dla omawianego czasu utwory muzyczne z kręgu kultury socrealistycznej. Do najbardziej popularnych należały m.in.: *Pieśń pokoju*, *Miliony rąk*, *Pieśń zjednoczonych partii* czy *Pieśń jedność*²⁷.

²⁵ Co czytać, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 75–77; Co czytać, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 83–85; F. Rapaport, *Droga do prawdy (o powieści K. Koźniewskiego „Piątka z ulicy Barskiej”)*, „Nasze Koło Pracy” 1953, nr 3, s. 56; K. Kuliczowska, *Na marginesie dwóch książek M. Brandysa*, „Nasze Koło Pracy” 1953, nr 11, s. 64.

²⁶ Co czytać, „Nasze Koło Pracy” 1950, nr 1, s. 77; J. Krasuski, *Zwycięski kolektyw (o „Chorągwiach na wieży” A. Makarenki)*, „Nasze Koło Pracy” 1953, nr 7, s. 60.

²⁷ *Pieśń pokoju*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 68; *Serce generała*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 69; *Miliony rąk*, „Nasze Koło Pracy” 1948, nr 4, s. 71; *Pieśń zjednoczonych partii*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 77; *Pieśń jedności*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 79.

Zawartość czasopisma w kontekście funkcji prasy propagandowej oraz stosowanych przez nią środków

Treść publikowanych w „Naszym Koło Pracuje” artykułów można też zanalizować z perspektywy funkcji prasy propagandowej, do której rzeczony miesięcznik niewątpliwie się zaliczał. Zgodnie z nowym modelem prasy nastąpiło, o czym wspomniano, zniesienie funkcji społecznej na rzecz narzędzia w walce klasowej. Zgodnie z tym „Nasze Koło Pracuje” brało, obok innych tytułów z okresu stalinowskiego, czynny udział w procesie indoktrynacji i ideologizacji. Treść artykułów przekazywała z góry ustalony obraz świata, gdzie panował dychotomiczny podział na obóz postępu i pokoju oraz obóz wsteczności i wojny. Odbiorca miał mieć nieustanne poczucie brania udziału w walce z siłami antypaństwowymi i antynarodowymi²⁸. Służyły temu teksty, w których, o czym nadmieniono, rysowano negatywny obraz Zachodu i konfrontowano go z pozytywnym portretem krajów demokracji ludowej ze Związkiem Radzieckim na czele²⁹. Ponadto ustawicznie aktywizowano odbiorców do działania na rzecz lepszego jutra. Działanie to obejmowało zarówno obowiązek samokształcenia ideologicznego, brania udziału w kampaniach politycznych i akcjach propagandowych, jak i wyrabiania jak najwyższych norm w pracy i nauce³⁰. Należy zauważyć, że wzorowe funkcjonowanie jako pracownik czy uczeń nie pełniło wartości samej w sobie, ale odgrywało wiążącą rolę ideologiczną. Fakt sukcesów zawodowych czy naukowych lub ich brak był z miejsca wykorzystywany w bieżącej walce politycznej. Z tego powodu tak istotna była forma przekazu. Modelowanie w drodze jednostronności przekazu wymagało skuteczności, a tę mogły zapewnić tylko określone zabiegi słowno-obrazowe.

Podstawowe środki propagandowe

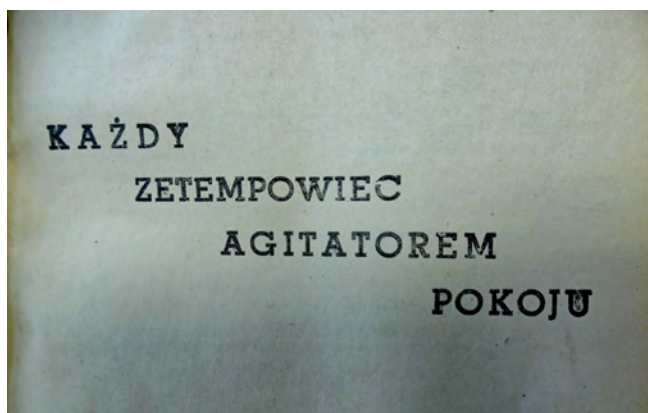
W celu zapewnienia maksymalnej efektywności w procesie absorbowania przeczytanych treści stosowano przede wszystkim zabiegi językowe. Do najważniejszych należały tu: manipulacja, zafałszowanie lub pomijanie określonych informacji, hiperbola polegająca na stosowaniu zwrotów wysoko nasyconych emocjami (pozytywnymi lub negatywnymi), perswazja oraz stosowanie zdań oznajmających czy czasu dokonanego³¹.

²⁸ *Gdzie jest nasz wróg...*; L. Turek, *Zaczęliśmy walczyć z wrogiem klasowym*, „Nasze Koło Pracuje” 1951, nr 1, s. 54; J. Wołoski, *Bądźmy czujni*, „Nasze Koło Pracuje” 1953, nr 3, s. 56.

²⁹ *ZSRR – państwo zwycięskiego socjalizmu*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 1, s. 19; T. Lipski, *Hiszpania Franco...*; *Narody świata przeciwko ludobójcom*, „Nasze Koło Pracuje” 1952, nr 2, s. 46; E. Boczek, *O budowlach komunizmu*, „Nasze Koło Pracuje” 1952, nr 11, s. 52.

³⁰ *A jak się kolega...*; J. Olbrycht, *Jak zakładać nowe koła na wsi*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 3, s. 55; H. Haga, *Jak musimy walczyć o zwiększenie produkcji*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 11, s. 43; Cz. Maziera, *Szkolenie ideowo-polityczne w szkołach ZMP*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 12, s. 65–66; J. Tejchma, *Pozaszkolna praca uczącej się młodzieży*, „Nasze Koło Pracuje” 1949, nr 12, s. 79.

³¹ Tamże; W. Klejsta, *Dlaczego nasza organizacja...*; *Akcja masowego wychowania w kołach postępuje naprzód*, „Nasze Koło Pracuje” 1948, nr 4, s. 74; *Związek Młodzieży Polskiej radośnie wita*

Fot. 10

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 4, s. 79

Skuteczność przekazu miało również gwarantować oddziaływanie obrazem. Stosowano tu wspomnianą wcześniej manipulację i perswazję. Prezentowano zdjęcia z trwających lub zakończonych inwestycji, które miały odbiorcy udowodnić intensywny rozwój ludowej Ojczyzny³².

Fot. 11. H. Chołaj, *Rozpoczynamy nowy rok pracy*

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 57

zjednoczenie partii polskiej klasy robotniczej, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 3, s. 9; *Unikać błędów przy przyjmowaniu do organizacji*, „Nasze Koło Pracy” 1950, nr 1, s. 45; *Co robisz ty dla uczczenia 1 maja?*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 4, s. 4.

³² H. Chołaj, *Rozpoczynamy nowy rok pracy*, „Nasze Koło Pracy” 1949, nr 1, s. 57; „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 11, s. 22.

Prezentowano także zdjęcia efektywnej pracy członków ZMP, posiłkując się przy tym rozmaitymi scenami: aktyw organizacji czytający prasę zetempowską, młodzież analizująca braki w planie produkcji czy wypoczywająca na łonie przyrody po ciężkiej pracy na roli³³. W opozycji do sielankowego życia w PRL-u budowano jednocześnie przynębiający portret życia na Zachodzie: pełen przemocy, głodu, wojny i ludzkiego cierpienia. Często stosowanym zabiegiem było umieszczanie na jednej stronie kontrastujących ze sobą zdjęć, aby w jeszcze większym stopniu zintensyfikować efekt propagandowy³⁴. Równie częstym zjawiskiem było porównywanie Polski Ludowej z Polską międzywojenną, oczywiście z korzyścią dla tej pierwszej³⁵.

Odrębnym środkiem stosowanym w oddziaływaniu obrazem była satyra. Jej celem byli najczęściej ci, którzy już z definicji pełnili w Polsce okresu stalinowskiego rolę wroga: kułacy, kler, bikiniarze i przedstawiciele świata polityki z krajów zachodnich.

Fot. 12. „Kułactwu i reakcyjnej części kleru nie w smak jest zetempowska praca oświatowa”

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 1, s. 44

Ostrze satyry wymierzone było także w tych, którzy poprzez swoją złą pracę destabilizowali budowę socjalizmu – bumelantów czy chociażby leniwych działaczy ZMP.

³³ „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 1, s. 20, 30, 50, 51; „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 5, s. 17.

³⁴ „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 12, s. 22, 24, 25, 27, 28.

³⁵ A. Drożdżyński, *Jak żyła młodzież w Polsce międzywojennej*, „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 11, s. 61–68.

Fot. 13

Źródło: „Nasze Koło Pracy” 1951, nr 2, s. 22

Użycie kpiny degradowało w odbiorze społecznym jej ofiary i wskazywało, jakie zachowania czy przymioty deprecjonują kogoś jako pełnowartościowego obywatela państwa polskiego.

Podsumowanie

Reasumując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że charakter oddziaływania treści zawartych w czasopiśmie „Nasze Koło Pracy” był wielokierunkowy. Lektura umieszczanych w miesięczniku artykułów dawała ogląd rzeczywistości i jej interpretację w oparciu o ogólnie narzucone oceny. Na tej podstawie miał się również realizować proces wartościowania zjawisk społeczno-politycznych. Pismo miało też za zadanie kształtować postawy społeczne zgodne z zapotrzebowaniem politycznym, kładąc nacisk na wysoki poziom ideologiczny, kolektywność i aktywność. Za pośrednictwem czasopisma dokonywano również formacji sfery kulturowej, ale tylko w oparciu o te właściwe i spełniające warunek ideologiczny dzieła literackie czy muzyczne. Nie mogło być zresztą inaczej, skoro w omawianym periodyku, zgodnie z wymogami stawianymi nowej prasie, warstwa indoktrynacyjna dominowała nad informacyjną i społeczną.